

ครูศิลป์ของแผ่นดิน



นายดีพะลี อะตะบู
ประเภทเครื่องโลหะ (กริชรามันห์)
จังหวัดยะลา



“กริชรามันห์ มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรม
เมื่อเราได้รับรู้ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาจะทำให้
การมองกริชอย่างมีคุณค่า เกิดความซาบซึ้งถึงรากเหง้า
ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานกว่า 200 ปี
สิ่งสำคัญคือเขาพร้อมที่จะสานต่อภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ
และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข”

“กริช” เป็นศาสตราวุธชนิดหนึ่งของชายชาวมลายู ถือเป็นอาวุธประจำกายที่สำคัญ เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นชายชาติวีร ฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ ยศดาบรยศศักดิ์ของผู้เป็นเจ้าของและตระกูล นิยมใช้กันแพร่หลายทั้งไทยพุทธ และไทยมุสลิมในภาคใต้ของประเทศไทย กริชมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น กริชแบบกลุ่มบาฮีและมดรา กริชแบบชวา กริชแบบคาบสมุทรมณฑล กริชแบบบูนิส กริชแบบสุมาตรา กริชแบบปัตตานี กริชแบบซุนดาหรือซุนดิง และกริชแบบสกุลช่างสงขลา

“กริชรามันห์” จัดอยู่ในกริชสกุลช่างปัตตานีซึ่งเป็นหนึ่งในสองของสกุลช่างปัตตานีที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เรียกว่า กริชตะยง หรือ กริชจ่อแตง รูปลักษณะของกริชมองดูผิวเผินจะมีมุกยาวแหลมคล้ายปากนกฟังกะ ที่แท้จริง คือ ยักษ์ในตำนาน หรือตัวหนังของชาวชวาที่เคยเข้ามา มีอิทธิพลในศิลปกรรมท้องถิ่นของเมืองปัตตานีในอดีต กริชชนิดนี้มีใช้กันตั้งแต่พื้นที่ในจังหวัดสงขลาตอนใต้ลงไป เป็นกริชที่มีความแข็งแกร่งที่สุดในบรรดากริชสกุลช่างอื่นๆ จากการทดสอบด้วยการนำกริชทุกสกุลมาประลองด้วยการแทงอิงที่บรรจุน้ำอยู่เต็มใบ มีเพียงกริชสายสกุลช่างบันไดซาระห์เท่านั้นที่สามารถแทงอิงน้ำทะลุได้

“ด้ามกริช” และ “หัวกริช” มีความเกี่ยวข้องกันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ “หัวกริช” มักจะทำจากงาช้าง โลหะ และมีการแกะสลักลวดลายอย่างวิจิตรบรรจง เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความหมายต่างๆ ด้วยหัวกริชแต่ละหัวจะมีโครงสร้างไม่เหมือนกัน โครงสร้างโดยรวมของหัวกริชแบ่งเป็น 3 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนหัว ส่วนลำตัว และส่วนจุก ที่ถือเป็นองค์ประกอบของหัวกริช หัวกริชมีรูปแบบหลายสกุลช่างแต่หัวกริชที่เป็นที่นิยมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นิยมอยู่ 2 รูปแบบ ได้แก่ “หัวกริชจระนะหรือสงขลา” และ “หัวกริชปัตตานีหรือหัวกริชฟังกะ”



หัวกริช นกฟังกะ



กริชรามันห์ นกฟังกะ

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา

นายตีพะลี อะตะบูเกิดและเติบโตที่อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ครอบครัวมีอาชีพทำ “กรีซ” และ “แกะสลักหัวกรีซ” ซึ่งถือเป็นอาชีพงานหัตถกรรมหลักของครอบครัวอะตะบู ในวัยเด็กนายตีพะลีอยู่ในสังคมที่แวดล้อมไปด้วยบรรยากาศ “การรำลึสะ” หรือ “รำกรีซ” เป็นประจำ จึงซึมซับกระบวนการรำรำและทำกรีซมาตั้งแต่เยาว์วัย แต่ยังไม่ได้ทำกรีซเป็นอาชีพ ต่อมาเมื่ออายุ 30 ปี จึงได้เริ่มหันมาศึกษา และเริ่มเรียนรู้การทำ “กรีซรามันห์” อย่างจริงจัง เนื่องจากในช่วงนั้นนายตีพะลี เห็นชาวมาเลเซียเข้ามากว้านซื้อกรีซในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ในขณะที่คนในพื้นที่กลับไม่เห็นคุณค่าของกรีซในท้องถิ่นตนที่นับเป็นของโบราณที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน จึงเกิดแนวคิดที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานนี้ขึ้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของ “กรีซ” อีกครั้ง นับเป็นจุดเริ่มต้นการสืบสานการทำกรีซของนายตีพะลี อย่างจริงจังมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงแรกนายตีพะลี เริ่มฝึกทำกรีซแบบลองผิดลองถูก โดยจดจำรูปแบบจากของเก่าที่เคยเห็น จากนั้นเมื่อมีชาวบ้านสนใจเข้ามาฝึกทำเพื่อขายให้พ่อค้า นายตีพะลีจึงเปิดสอนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน โดยมีกลุ่มที่สนใจจะค้นคว้าเรื่องการทำกรีซรามันห์อันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สำคัญ จึงได้เริ่มมีการเรียนการสอนวิชาการทำกรีซรามันห์ขึ้นที่ศูนย์ฝึกอาชีพวัดช้างให้ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ซึ่งในช่วงนั้นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรกรีซรามันห์ ทรงสนพระราชหฤทัย จึงรับสั่งให้ชาวบ้านสืบสานอนุรักษ์กรีซรามันห์เอาไว้ สร้างความปลาบปลื้มให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก

จากนั้นราวปี พ.ศ.2542 จึงมีการจัดตั้งกลุ่มทำกรีซรามันห์ขึ้น และเริ่มมีการค้นคว้าการทำกรีซรูปแบบโบราณกันอย่างจริงจัง แต่เนื่องจากการเดินทางจาก อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ไปยังศูนย์ฝึกอาชีพวัดช้างให้ ค่อนข้างไกล นายตีพะลีจึงได้ย้ายกลับมาสอนที่บ้านบาฏากาสุวะ โดยสร้างโรงตีกรีซ และเข้ามาสร้างอาชีพให้กับชาวบ้านแห่งนี้

นายตีพะลียังมีโอกาสได้เรียนรู้การทำกรีซศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากปราชญ์ท้องถิ่น ชื่อ “ต่วน-บูเกะ หลงสารี” ช่างฝีมือทำกรีซรามันห์ ที่ทำกรีซในแนวทางของหนึ่งในสี่ของสกุลช่างหลวง (บันไดซาระห์) ซึ่งนับเป็นช่างฝีมือทำกรีซรามันห์รุ่นที่ 5 จนทำให้มีทั้งความรู้ และฝีมือในการทำ “กรีซรามันห์” ได้มีความสวยงาม มีความละเอียดและถูกต้องตามลักษณะโบราณอย่างครบถ้วน

เมื่อนายตีพะลีมีทั้งความรู้และฝีมือในการทำกรีซแล้วจึงมีความตั้งใจที่จะอนุรักษ์และรื้อฟื้นศาสตร์แห่งการทำ “กรีซรามันห์” เพื่อสืบทอดกับรุ่นลูกหลาน เด็กและเยาวชนในพื้นที่เพื่อจะได้ไม่ทำให้ศาสตร์ราฐ ในวัฒนธรรมของความเป็นชาวมุสลิมสูญหาย จึงเป็นแกนนำในการจัดตั้ง ศูนย์ศึกษาหัตถศิลป์ตะโละหะลือ และได้หาแนวทางที่จะพัฒนาระดับฝีมือของสมาชิกพร้อมทั้งหาแนวทางในการอนุรักษ์สืบทอดสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ เพื่อให้ภูมิปัญญาการทำกรีซรามันห์คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ของอำเภอรามันสืบต่อไป ซึ่งก็ทำให้สมาชิกมีทักษะเพิ่มขึ้น สามารถผลิตชิ้นงาน อันละเอียด ประณีตสวยงาม ส่วนสมาชิกใหม่ที่เป็นกลุ่มเยาวชนก็มีความภาคภูมิใจในการสืบทอดภูมิปัญญาหัตถศิลป์พื้นบ้าน ทำให้มีความมุ่งมั่นเรียนรู้จนสามารถทำกรีซได้ทั้งในระดับการทำกรีซที่ระลึก และกรีซเพื่อการอนุรักษ์ จึงนับได้ว่านายตีพะลีเป็นบุคคลสำคัญในการสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมากกว่า 30 ปี





ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะฝีมือเชิงช่าง

การทำกริชนั้นนอกจากเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีเรื่องราว องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบ อยู่ด้วยแล้ว ยังมีความเชื่อว่าเป็นอาวุธมงคล สามารถขจัดภัยอันตราย และสิ่งเลวร้ายให้ออกห่าง จากเจ้าของกริชได้ และเชื่อว่ากริชทุกเล่มจะมีจิตวิญญาณประจำกริช

นายตีพะลี อะตะบุ ให้ความสำคัญในภูมิปัญญา ศาสตร์และศิลป์เชิงช่างการทำกริชสายตระกูล ช่างบันไดซาระห์มาอย่างครบถ้วนโดยเฉพาะการทำหัวกริช เนื่องจากการแกะสลักลวดลายบน “หัวกริชรามันห์” ได้นั้นจะต้องมีความเข้าใจในกระบวนการทำร้ายรำลิสะทั้งหมดก่อน จึงจะถ่ายทอดกลายเป็น ทั้งหมดลงบนหัวกริชได้

นายตีพะลีมีความเชี่ยวชาญในการทำกริชรามันห์ “หัวนกฟังกะ” มากเป็นพิเศษ โดยให้ความสำคัญ กับการทำกริชตามโครงสร้างของกริชจากตระกูลบันไดซาระห์ ทั้งการตีใบกริช การทำหัวกริช การแกะสลัก ลวดลายดอกกลีบบนหัวกริช การทำฝักกริช และที่สำคัญ คือ การยึดถือหลักปฏิบัติการทำกริช หรือ จรรยาบรรณการทำกริช 25 ข้อ ที่ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อบ่มเพาะความแข็งแกร่งของจิตวิญญาณ และเป็นการขัดเกลาช่างตีกริชให้อยู่ในหลักเกณฑ์ หลักการ เพื่อให้การทำกริชออกมามีความสมบูรณ์ มากที่สุด

ความยากของการทำกริชรามันห์ คือ การทำให้กริชทุกเล่มมีความแข็งแรงและสวยงาม ดังนั้น ทุกขั้นตอนจึงต้องอาศัยทักษะเฉพาะตัวเชิงช่างที่มีความพิถีพิถันตั้งแต่การตีใบกริช เริ่มจากการนำเหล็กกล้า มาเผาไฟด้วยอุณหภูมิสูง แล้วจึงนำมาตีขึ้นรูปใบกริชมีลักษณะคด งอ ตามเอกลักษณ์ของกริชรามันห์ สายตระกูลบันไดซาระห์ การทำแบบนี้ซ้ำๆ ทำให้เนื้อเหล็กอัดติดกันแน่น ทำให้ใบกริชแข็งแรงและคม จนสามารถแทงเอียงที่บรรจุน้ำเต็มใบทะเลือได้อย่างง่ายดาย เมื่อตีขึ้นรูปแล้วจึงนำมาทำฝักกริช บริเวณ โคนของใบกริช มีลักษณะเป็นซีกฟืนปลา ช่วยเพิ่มความคมให้ใบกริช ในอดีตไว้ใช้เป็นศาสตราวุธสู้รบ กับศัตรูหากนำไปแทงคู่ต่อสู้แล้วดึงออก ซีกฟืนปลาจะทำหน้าที่เหมือนเป็นการบาดเนื้ออีกรอบ ด้วยเหตุนี้ กริชจึงถือเป็นศาสตราวุธโบราณที่มีอำนาจพญานางมาก



กริชรามันห์ นกฟังกะ

การทำหัวกริชถือเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงตระกูลของกริช โดยกริชรามันห์นิยมทำเป็น “หัวนกฟังกะ” หรือที่เรารู้จักกันในชื่อ “นกกะเต็น” มีลักษณะหัวโต คอสั้น มีจุกงอนยาว ปากแสบจะ จนเห็นไรฟัน หรือเขี้ยวชัดเจน แบ่งเป็นหัวกริชแบบตัวผู้ คือ หัวนกฟังกะที่มีเขรา และแบบตัวเมีย ที่ไม่มีเขรา ไม้ที่นำมาทำหัวกริชเป็นไม้เนื้อแข็งที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ตาลดำ ไม้แก้ว ไม้มะเกลือ ไม้มะม่วง เป็นต้น ส่วนการทำฝักกริช นิยมใช้ไม้มะม่วง ไม้มะเกลือ หรือไม้ชนิดอื่นๆ ที่หาได้ง่าย ในท้องถิ่น โดยจะใช้เทคนิคพิเศษ คือ เลือกใช้ไม้ทั้งชิ้นเจาะเป็นรูให้พอดีกับใบมีดจะทำให้ฝักฝัก ไม่เกิดเป็นรอยต่อ และมีความเรียบเนียนเสมอกันตลอดทั้งด้าม

การทำกริชตามโครงสร้างจากตระกูลของบันไดซาระห์ มีชื่อแตกต่างกันออกไปกริช โกร่งของกริช ที่เรียกว่าตัวจิ้งจก โดยโกร่งของกริชจะมีหางจิ้งจกบาน มีหนาม และตัวจิ้งจกจะเข้าชิ้นข้างบน จะไม่ตัดตรง ส่วนมากจะใช้หนามเตย ขณะที่ในแถบจังหวัดสงขลา และจังหวัดสุราษฎร์ธานี จะใช้หนามเตย ซึ่งหนามเตยเป็นสัญลักษณ์สำคัญของกริชรามันห์ ของตระกูลบันไดซาระห์

สิ่งที่สะท้อนภูมิปัญญาของกริชรามันห์ สายตระกูลช่างบันไดซาระห์ประการหนึ่ง คือ ความแข็งแรง เป็นพิเศษ จนถือเป็นจุดเด่นของกริชรามันห์จากตระกูลช่างบันไดซาระห์ ทั้งนี้มีเรื่องเล่าขานกันว่า ในการประกวดความแข็งแรงของกริช ซึ่งผู้เข้าแข่งขันจะต้องใช้กริชแทงเอียงบรรจุน้ำให้แตกนั้น มีเพียงกริชจากตระกูลบันไดซาระห์เท่านั้นที่สามารถแทงทะลุเอียงได้

เอกลักษณ์ผลงานที่โดดเด่น

กริชรามันห์สายตระกูลช่างบันโดซาระห์ฝีมือนายตีพะลี ถือได้ว่าเป็นกริชที่ได้รับการยอมรับในกลุ่มผู้นิยมสะสมกริช โดยเฉพาะนักสะสมในประเทศมาเลเซียและประเทศอาหรับ ด้วยมีลักษณะพิเศษที่โดดเด่นกว่ากริชอื่นๆ โดยเฉพาะ “หัวกริช” ที่มีการแกะสลักเป็นรูป “หัวนกฟิงกะ” และการแกะสลักลวดลายบนหัวกริชเป็นลวดลายที่คนท้องถิ่นเรียกว่า “ดอกสิละ” ซึ่งเป็นลวดลายที่ถูกถอดมาจากกระบวนทำร้ายรำสิละ ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ ซึ่งมีลวดลายที่เล็กละเอียดอ่อนช้อย เป็นลวดลายเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งมีที่มาจากในอดีตครูกริชต้องการหาหลักการบางอย่างเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ จึงได้คิดค้นดอกกลายต่างๆ ขึ้น และแกะสลักลงบนหัวกริชที่ละดอก และบัญญัติไว้ว่า “หัวกริชเปรียบเสมือนคัมภีร์วิทยายุทธในการเรียนทำร้ายรำสิละ” โดยลายแรกเริ่มจากทำร้ายรำเบื้องต้น เชื่อมโยงเส้นลายจนมาจบที่ “ดอกแทง” คือ ทำแทงกริชในตอนจบของการแสดง มีลักษณะคล้ายดอกพิทูลที่บ้านเด่นอยู่เพียงดอกเดียว ก่อนจะม้วนปลายของเส้นลายเปรียบเสมือนการร้ายรำใน “ทำไหว้ขอขมา” ซึ่งเป็นลวดลายขั้นสุดท้ายของการแกะสลักหัวกริช ถือเป็นส่วนที่แสดงถึงเอกลักษณ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวมุสลิมที่มีความงดงามโดดเด่นกว่ากริชทั่วไป

นอกจากลวดลายอันโดดเด่นแล้ว นายตีพะลียังให้ความสำคัญในเรื่องความ “แข็งแรง” ของตัวกริชตามตำนานกริชรามันห์สายตระกูลช่างบันโดซาระห์ที่สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน ส่วน “ด้ามฝักกริช” อันเป็นผลงานของนายตีพะลีนั้นจะแตกต่างจากช่างกริชรายอื่นๆ ด้วยด้ามฝักกริชจากการสร้างสรรค์ของนายตีพะลี จะไม่เกิดรอยต่อมีความเรียบเนียนเสมอกันตลอดทั้งด้าม

นายตีพะลียังคงเป็นผู้ทำงาน “กริชรามันห์” ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เมื่อมีผู้กล่าวถึงช่างทำ “กริชรามันห์” ชื่อของ “ตีพะลี อะตะบู” จึงเป็นที่รู้จักในแถบชายแดนใต้ และกลุ่มมุสลิมทั้งจากประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย



กริชรามันห์ หัวนกฟิงกะ



กริชรามันห์ หัวนกฟิงกะ

การถ่ายทอดความรู้และการพัฒนาผลงาน

กริชรามันห์ คือ รากเหง้าและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สะท้อนสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การเปลี่ยนแปลงอำนาจการปกครอง การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ นายตีพะละลีจึงต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนคนรุ่นหลังเพราะมองว่าเป็นสิ่งสำคัญในด้านการสืบต่อทางศิลปะและวัฒนธรรม ล้ำค่าให้คงอยู่ แล้วนอกจากนี้ยังทำให้คนรุ่นหลังเกิดความรู้ ความเข้าใจ และซาบซึ้งถึงรากเหง้าทางประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดการสืบทอดความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนความภาคภูมิใจในคุณค่าของกริชรามันห์แก่ผู้ที่สนใจเรียนรู้เรื่องกริชรามันห์ต่อไป ในด้านการถ่ายทอดความรู้ นายตีพะละลีเป็นแกนนำในการจัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาหัตถศิลป์ตะไละหะลอ” เพื่อถ่ายทอดการทำกริช รวมทั้งเปิดสอนหลักสูตรให้แก่ผู้เรียนทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษาได้เข้ามาศึกษาดูงานและเปิดสอนผู้สนใจในพื้นที่เพื่อสามารถทำเป็นอาชีพเสริมได้

ปัจจุบันมีการเปิดสอนให้ความรู้เยาวชน ให้รู้จักรักษาในศาสตร์ของวัฒนธรรมแขนงนี้ ตั้งแต่การผสมเนื้อเหล็ก การตีเหล็ก เพราะเป็นส่วนที่ไม่ต้องใช้สมาธิและใช้เวลาไม่นาน จนไปถึงเน้นปลูกฝังรากฐานตั้งแต่ทฤษฎีการทำกริช จรรยาบรรณ 25 ข้อ ของช่างทำกริช ประวัติศาสตร์การแบ่งยุคสมัยการทำหัวกริช โครงสร้างของกริช ตลอดจนจนถึงเรื่องดอกไม้ลาย เพื่อให้จำแนกดอกไม้ลายที่นำมาสลักบนหัวกริช ทั้งดอกไม้ลายแบบโบราณ อย่างดอกไม้ลายสิละ ซึ่งมีมา 1,500 ปีมาแล้ว หรือลวดลายใหม่ที่มีการประยุกต์ผสมผสานโดยนำเอาลายเปอร์เซีย ลายอาหรับ ลายจีน ลายฝรั่ง มาผสมผสานเข้าด้วยกัน รวมทั้ง ลายบาหลี่ ลายชวา ลายไทย เป็นต้น เพื่อให้เด็กนักเรียนในพื้นที่ได้มีความรู้ตั้งแต่รากฐานการทำกริชให้สมบูรณ์ที่สุด

ด้านการพัฒนาผลงาน ปัจจุบันนายตีพะละลีได้พัฒนา “กริชรามันห์” ให้มีรูปทรงและขนาดที่หลากหลาย มากยิ่งขึ้น เช่น ไม้เท้า พวงกุญแจ ของสะสม และอื่นๆ เพื่อให้ผู้บริโภคได้นำมาเลือกสรรเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น



หัวกริช รูปแบบคาบสมุทรส่วนเหนือ

